

Jarl Gallén

Den 27 mars 1990 avled professor emeritus Jarl Gallén vid 81 års ålder. Hans frånfalle innebär en stor förlust såväl för medeltidsforskningen i Norden som för denna tidskrift. Hans insats inskränkte sig emellertid inte till historieforskningen eller ett av dess fält; under sitt liv var han historiker, officer och företagare. Som historiker var han intresserad av och inkommen på många områden. Utöver medeltidsforskningen, där han gjorde sina internationellt mest uppmärksammade insatser, intresserade han sig bland annat för krigshistoria, genealogi, sjöfartshistoria och historiens grannvetenskaper. Som människa var han lika hemma på havet och i terrängen som bland bibliotekens folianter.

Jarl Gallén blev student 1925 och filosofiekandidat vid Helsingfors universitet 1929, filosofie magister 1932, filosofielicentiat 1946 och filosofiedoktor följande år. Han var docent vid Helsingfors universitet från 1950 till 1964 då han utnämndes till innehavare av den svenskspråkiga professuren i historia vid samma universitet. Från denna post avgick han 1975 som emeritus.

Jarl Gallén var en av Finlands mest internationellt och nordiskt inriktade historiker, både som finländsk representant i internationellt samarbete och genom sin forskning och inriktning, sin utblick och beläsenhet. Han var ordförande för Finlands internationella historikerkommitté 1968–1976 och för Finlands internationella krigshistoriska kommitté 1972–1981 samt en flitig föredragshållare vid internationella historikersammankomster.

Under hela sitt liv var Jarl Gallén aktiv i skrift, från student- och magisterårens tid som stridbar Studentbladsredaktör och polemiker på yttersta högerkanten till den mogna forskarens omfattande historiska författarskap. Det senare redovisades 1988 i denna tidskrift i en bibliografi utarbetad med anledning av hans åttioårsdag. En stor del av hans historiska författarskap behandlar hur Norden och Finland

inlemmades i den europeiska kulturkretsen, i den västliga kyrkan, i det svenska riket och hur gränslinjen mellan öst och väst tog form i vårt land samt hur Finland under olika tider varit mötesplats och brygga, men mycket ofta också slagfält. De här perspektiven öppnade han när han skrev om dominikanerna i Norden och om Nöteborgsfreden, men också då han skrev om de engelska munkarna i Uppsala och Valamo klostrets grundläggning, om nordiska studieresor till kontinenten och dynastiska förbindelser över norra Europa under medeltiden.

Finland som slagfält fick Gallén stifta personlig bekantskap med. Tidigt aktiv i det frivilliga försvarsarbetet inom skyddskårerna befordrades han för sina insatser vid fronten till major i aktiv tjänst. Sina och ifrågavarande förbands öden under kriget redovisade han i de välskrivna arbetena *Tionde regementet. Karhula – Sommee – Viborgska viken* (1940) och *Tre bataljoner. Infanteriregementet 13 på Karelska Näset sommaren 1944* (1949). Hans intresse för militärteoretiska frågeställningar avsatte även under åren i fält en utgåva av Clausewitz i urval i svensk översättning och med en längre indelning.

Jarl Galléns första vetenskapliga uppsats (i denna tidskrift 1931) handlade om Åbo dominkankonvents äldsta historia och härmed hade han kommit in på ett område som han skulle intressera sig för under resten av sitt liv. Den västliga medeltidskyrkans, särskilt tiggarrordnarnas historia i Norden, behandlade han i en serie uppsatser och i doktorsavhandlingen om dominikanerna i Norden, *La Province de Dacie de l'Ordre des Frères Prêcheurs I. Histoire générale jusqu'au grand schisme* (1946). Medeltida monastisk historia var också ämnet för den sista uppsats han publicerade i sin livstid som behandlade franciskanerna på Kökar; i den utnyttjade han inte bara sina omfattande kunskaper om tiggarrordnarna utan också sin på platsen förvärvade ingående kännedom om den västra skärgården som stod honom mycket nära.

Själv konverterad katolik ägnade Gallén inte bara en stor forskarinsats åt att klarlägga olika frågor inom medeltidens kyrkohistoria, utan argumenterade också för en riktigare förståelse av den medeltida kyrkan, dess organisation och fromhetsliv. Härvid tvekade han inte att ifrågasätta på våra lutherska breddgrader etablerade uppfattningar om medeltidens väsen, kontinuitet och förändring, ibland med tanke-

väckande provocerande frågeställningar som den han använde som rubrik i en uppsats 1938: "Var den s.k. reformationen nödvändig?"

Jarl Galléns andra stora insats inom forskningen rörande Finlands medeltid gällde olika aspekter av det svenska rikets östrelationer, korstågen och gränsdragningarna mellan det svenska riket och Novgorod. I en numera klassisk uppsats 1946 omdaterade han andra korståget till Finland och i arbetet *Nöteborgsfreden och Finlands medeltida östgräns* (1968), också det baserat på omfattande käll- och fältstudier, argumenterade han för en nytolkning av gränsens dragning och ifrågasatte själva begreppet gräns i de glest befolkade områdena i norr. På grund av många andra åtaganden och ohälsa, bl.a. en svår ögonsjukdom, drog arbetet på den andra delen, kartbilagan, ut på tiden, men Jarl Gallén hann uppleva tillfredsställelsen att manuskriptet blev klart före hans död även om han inte fick se den färdiga boken som utkommer inom kort.

För Jarl Gallén var forskningen inte ett yrke, utan en livsstil motiverad av en obändig intellektuell nyfikenhet. För honom var sökandet efter den historiska sanningen och lösandet av ett problem det centrala; flera av hans viktigaste resultat gäller klassiska problem eller för medeltiden så centrala dateringsfrågor. I dessa studier visade han ett källkritiskt skarpsinne som genom hans förmåga att se varje tid på dess villkor och hans inlevelseförmåga aldrig förde till en steril hyperkritik. Som forskare var han aktiv in i det sista, det är sålunda naturligt och riktigt att detta nummer av *Historisk Tidskrift för Finland* innehåller inte bara ett bidrag av honom själv, utan också bidrag som bygger vidare på hans forskning.

En av Jarl Galléns insatser på det historiska fältet gällde den svenskspråkiga historiska forskningen, publikationsverksamheten och högskoleundervisningen i Finland. Han var en inspirerande och vital akademisk lärare; han intresserade sig för sina studenter och tyckte om att umgås med unga människor. Som akademisk lärare respekterade han, också under studentrevoltens år, elevernas rätt att hysa en annan, helst underbyggd, uppfattning än han själv. Sin lärargärning utövade han ofta, och kanske hellre på de platser där historien utspelat sig än i föreläsningssalens kateder. Han tog sina studenter med sig till Italien, till den romanska kulturkrets som stod honom så nära, och på resor i Finland och Norden. Det var en undervis-

ningsform som han själv njöt oerhört av. Den inspirerade också hans studenter och deras förening *Historicus* till att starta en verksamhet med årliga reseseminarier som pågår än i dag. Den verksamheten deltog han i med liv och lust långt efter sin pensionering och den svarade mot hans djupaste övertygelse att historien inte var något som utspelade sig i arkiven, utan något som hände och utfördes av levande människor på en viss plats vid en viss tid.

I Historiska föreningen blev Jarl Gallén medlem då han inledde sina studier och han var dess sekreterare 1927–1929. Mellan 1957 och 1976 satt han i föreningens styrelse, av dem de elva sista åren som dess ordförande. Under de sex decennier han deltog i föreningens verksamhet höll han tjugosju föredrag om ämnen från tidig medeltid till andra världskriget. Han hörde till dem som kunde göra ett vetenskapligt samfunds möten till ett verkligt forum för diskussion och meningsutbyte. Han hade bestämda åsikter om politik, vetenskap och mycket annat och han tyckte om skarp diskussion, men han tvingade inte sina åsikter på andra.

I *Historisk Tidskrift för Finland* publicerade han genom åren ett hundratal bidrag, bland dem flertalet av hans klassiska uppsatser om finländsk medeltidshistoria och en lång rad recensioner, alltid med balanserade och väl genomtänkta omdömen. Han inträdde i tidskriftens redaktionsråd 1960 och var dess redaktör under tolv årgångar 1970–1981. I redaktionsrådet medverkade han till 1988. Hans insats var helt avgörande för att tidskriften kunde leva vidare under en svår tid och uppleva en betydande expansion på 1970-talet. Som redaktör och redaktionsrådsordförande krävde han framför allt stringens och klartänkthet, men förhöll sig ständigt humant, engagerat och lojalt till författare och medarbetare.

Jarl Galléns minne kommer att leva i hans skrifter; elever, kolleger och medarbetare i den krets där *Historisk Tidskrift* utgör en del kommer att minnas honom för hans inställning till livet och vetenskapen.

Max Engman